

KAMU HİZMETLERİ VE KAMU HİZMETLERİNİN DÖNÜŞÜMÜ İLE İLGİLİ SORULAR VE YANITLAR

Sonay BAYRAMOĞLU*, Yavuz ÜÇKUYU**

Öz: Bu söyleşide, neoliberal politikalar ekseninde kamu hastanelerindeki dönüşüm ortaya konmaya çalışılırken, dönüşümü daha iyi kavrayabilmek için kamu hizmetlerine ilişkin kavramsal çerçeve gereksinimi karşılanmak istenmiştir. Gereksinimin karşılanmasına yönelik olarak belirlenen kavramsal çerçeve ile ilgili sorular hazırlanmış ve kamu yönetiminde uzman akademisyenin sorulara yanıtları alınmıştır. Uzman akademisyen ile kavramsal çerçeve; geçmiş, günümüz ve gelecek bağlamları ile Türkiye ve Dünya pratikleri ile de birlikte ele alınmaya çalışılmıştır.

Anahtar sözcükler: Kamu hizmeti, kamu yararı, sosyal devlet, düzenleyici devlet, neoliberalizm

Questions and Answers Regarding Public Services and the Transformation of Public Services.

Abstract: This interview explores how public hospitals have been transformed under neoliberal policies, and, so as to better understand that transformation, seeks to provide the necessary conceptual framework for thinking about public services. To meet this need, a set of questions was prepared around the chosen framework, and an academic specialist in public administration was interviewed. Together with this specialist, the interview examines the conceptual framework in relation to the past, present, and future, and situates it within both Turkish and global practices.

Key words: Public service, public interest, social state, neoliberalism

Yavuz Üçkuyu: Kamu hizmetleri kavramından ne anlamalıyız? Kamu hizmetlerine ilişkin farklı anlayışlar nelerdir?

Sonay Bayramoğlu: Kamu hizmeti, bir ülkede yurttaşların doğumdan ölüme kadar insan onuruna yakışır şekilde yaşamasını sağlayan asgari ortaklaşmış hizmetlerdir. Kamu hizmeti, modern devletle birlikte gelişip içeriği genişlemiştir. İkinci Dünya Savaşı'ndan sonra Batı'da kamu hizmetlerinin içeriği genişlemiş ve kamu yararı kamu hizmetlerinin temel prensibi haline gelmiştir. Örneğin, eğitim, sağlık, enerji, su, gaz gibi hizmet alanları bu dönemde kamu hizmeti olarak kabul edilerek kamu eliyle sunulmaya başlanmıştır.

Kamu hizmetlerine ilişkin farklı anlayışlar, tarihsel bağlamı içinde kavranabilir. İkinci Dünya Savaşı'ndan sonra genişleyen kamu hizmetleri, kamu yararı kavramına dayanarak, kamu personeli eliyle ve kar gözetilmeden, bir başka ifade ile arz-talep muhasebesine dayalı piyasa fiyatı gözetilmeden, kamusal fiyat gözetilerek sunulmuştur. Sosyal devlet, refah devleti ya da kamucu yaklaşım olarak nitelendirilen bu anlayışta, kamu yararı yurttaşların genel ihtiyaç-

larının karşılanması bakımından toplumun ortak yararı olarak kabul edilse de bunun tarihsel ve siyasal bağlamı daha ön plandadır. 1974 krizinden sonra Batı, adım adım neoliberal politikalara yönelmiştir. Neoliberalizm, kamu hizmetlerini temel bir ayrıma tabii tutmuştur.

Hatırlanacağı gibi neoliberalizmin iktisat doktrininin kurucu ismi Milton Fridman'a 1976'da İktisat Nobel'i verilmiştir. Fridman için sosyal devlet; "çalışanın tembeli, gencin yaşlıyı, sağlıklı'nın hastayı" bireysel onayları da alınmadan sırtında taşımak zorunda bırakıldıkları bir sistemdir. Fridman için toplumun ihtiyaçları değil, hipotetik bireyin çıkar ve faydası önceliklidir; bu yaklaşımı tüm liberaller gibi özgürlüğün eşitliğe önceliği ile temellendirir. Buna göre özgürlük soyut birey nezdinde insanın doğuştan gelen hakkıdır, hukuk terimleri ile negatif haktır; eşitlik arzusu ise birey değil toplum olmakla ilgilidir, özgürlük ilkesine hanel getirmeyecek eşitlik, sadece fırsat eşitliği ile mümkündür. Fırsatlarda eşitliği, koşullarda eşitliğe ulaştıran refah rejimleri, bunlara göre, özgürlüğe hanel getirmektedir. 1980'lerden bugüne bakıldığında, piyasa

*Doç.Dr., Ankara Üniversitesi (Emekli) (ORCID No: 0000-0003-1599-1110)

**Dr. Toplum ve Hekim Dergisi Hakem Kurulu Üyesi (ORCID No: 0000-0003-0908-2877)

Geliş Tarihi / Received : 25.01.2026

Kabul Tarihi / Accepted : 29.01.2026

serbestisini özgürlük olarak sunan bu neoliberal ol-
taya kimler takılmadı ki!

Toparlarsak kamu hizmetine yönelik iki temel yak-
laşım söz konusudur. Sosyal devlet / refah devleti
yaklaşımı, kamu hizmetinde kamu yararı görür ve
bu hizmetin kamu eliyle görülmesini savunur. Ener-
jiden suya, eğitimden sağlığa birçok alan kamu
hizmeti alanı olarak tanımlanmıştır. Bu hizmetlerin
üretilmesi, sevk ve idaresi, sunulması kamu yararı
ilkesi ve kamusal fiyat temelinde gerçekleştirilmeye
çalışılır.

Neoliberalizm ise kamu hizmetini iç-dış güvenlik
ve adli hizmetlerle sınırlı bir hizmet alanı olarak gö-
rür, bunu da “devletin asli işlevi” olarak takdim eder.
Devletin sosyal boyutu, kamu hizmet alanları piya-
sa gereklerine terk edilirse hem devlet daha etkin,
daha az maliyetli bir devlet olacak (‘Küçük devlet’,
‘dümen tutan devlet’) hem de fırsatlar alanı olarak
örgütlenen piyasa toplumunda tercih serbestisine
sahip özgür bireyler olacaktır. Bu dünya bu masalı
40 yıldır dinledi.

Yavuz Üçkuyu: Kamu yararı kavramından ne anla-
malıyız? Kamu yararı konusunda liberal yaklaşım ve
kamucu yaklaşımın tezleri ve savunuları nelerdir?

Sonay Bayramoğlu: Kamu yararı kavramı, kamu
yönetiminde İkinci Dünya Savaşı’ndan sonra mer-
kezi bir öneme sahip olmuştur. Burada devlet yurt-
taşların ortak yararını yerine getirirken toplumsal
ortak ihtiyaçlardan hareket eder. Kamu yararı, daha
çok tarihsel ve siyasal bir kavramdır. Devlet toplu-
mun gelişmesi için kamu yararını temel alır ve bu
doğrultuda kendini örgütler. İktisadi liberallere
göre ise yarar / fayda, tıpkı çıkar gibi, birey temel-
lidir; lakin bunlarda birey, toplumsal birey değildir.
Aksine tarih ve toplum dışı birey ontolojisi, bunların
ön-kabulü, kalkış noktasıdır.

Kamucu yaklaşıma göre ise kamu yararı, toplu-
mun ortak çıkarını ifade eden bir kavramdır. Dev-
let, kamu yararını tanımlayan ve ona uygun olarak
hareket etmesi beklenen aktördür. Kamu yararı
bireysel çıkarların üstündedir, zira toplumun ortak
ihtiyaçlarının bir gereğidir. Bu sonuca teorik de-
ğerlendirmelerle ulaşılmış da değildir. Birleşik
Krallıkta, Hitler faşizminin yenilgisinin ardından
yapılan seçimlerde tek başına iktidara gelen İngiliz
İşçi Partisi’nin lideri, sosyal politika profesörü Wil-
liam Beveridge’i çağırıp “sadece çalışanlara yöne-
lik sigorta sistemi değil bütün bir toplumu refaha
ulaştıracak bir modele ihtiyacımız var” dediğinde,
belli bir tarihsel bellekle konuşmuştur. Toplum-
sal eşitsizlikleri gidermek ancak piyasanın etkinlik
alanını sınırlandırmakla, daraltmakla mümkündür.

Bu yaklaşım “kapitalizmin 30 altın yılı” (1945-1975)
denen dönemin düzenleyici ilkesi olmuştur.

Çağdaş liberal tezlerin iktisat felsefesini kuran Ha-
yek, kamu yararını sosyal devletçi ve kolektivist top-
lum tahayyülünün ürünü olarak görür ve “toplum
için en iyi olanı bilen” merkeziyetçi devletin varlığını
gerektirdiği için de bu mevhumu hem özgürlüklere
tehdit hem de iktisadi bakımdan verimsiz olduğu-
nu ileri sürer. Dolayısıyla bu yaklaşımda kamu yara-
rı, planlı bir hedef olarak değil, özel mülkiyet hakkı,
sözleşme özgürlüğü ve rekabetin varlığıyla ortaya
çıkacak toplam bir etki olarak mevcuttur.

Özetle Liberal yaklaşım için kamu yararı piyasada
gerçekleşen bir etki durumudur. Özelleştirme yo-
luyla piyasaya devredilen kamu hizmetleri, bu id-
diaya göre, karlılık ve rekabet ilkesiyle daha etkin,
daha verimli ve daha düşük maliyetle sunulacaktı.
Bu nedenle piyasanın fiyat mekanizması, kamu ya-
rarının garantisi olarak görülmeliydi.

Yavuz Üçkuyu: Neoliberal program, devleti yeni-
den yapılandırırken temelde hangi kavramları ve
uygulamaları öne çıkarmaktadır? Bu anlayış, kav-
ram ve uygulamaların kamu hizmetleri üzerine et-
kileri nelerdir?

Sonay Bayramoğlu: Neoliberal programın 46 yıllık
deneyimine bugünden bakıldığında, uluslararası
işçi sınıfı hareketinin tarihsel kazanımlarının gerek
sosyalist bloktaki gerekse de kapitalist devlet for-
mundaki temsillerinin topyekûn tasfiyesinin amaç-
landığı görülmektedir. Karma ekonomiye dayalı ka-
pitalist refah rejimini bile sosyalist diye damgalayan
dar kafalı bir muhafazakarlıktan söz ediyoruz. Özel-
leştirme, yönetim, küçük devlet, dümen tutan
devlet gibi kavramlar, kapitalist devletin yeniden
yapılandırılmasının analitik çerçevesini oluşturdu.
Devlet en geniş anlamıyla toplumsal ilişkilerin po-
litik örgütlenmesi olduğu için, devletin dönüşümü-
nün, toplumun da dönüşümü anlamına geldiğini
içinde yaşadığımız şu günlerde çok daha yakıcı bir
şekilde görüyoruz.

Devletin ekonomiden elini çekmesi olarak takdim
edilen bu dönüşüm sürecinde, gerçek hedefin par-
lamentar temsil kanalları ile bölüşüm ilişkileri üze-
rinde irade beyan eden başta işçi sınıfı olmak üzere
örgütlü halk kitlelerinin mücadele kapasitesi oldu-
ğu, iyi anlaşılmalıdır. Siyaset bilimcilerinin “temsil
krizi” olarak adlandırdığı bu süreç, işçi sınıfının mü-
cadele kapasitesinin siyasal alanın dışına atılması-
yla sonuçlandı.

Bugün artık kapitalist sermaye birikimi ile demok-
rasi arasındaki eşanlı gelişimin sonlandığı görül-
mektedir. Kapitalist devletin kamusal varlıkları ve

hizmet alanları yurttaşların ortak ihtiyaçlarının şu ya da bu ölçüde meta-dışlaştırarak karşılanması anlamına geliyordu. Piyasa fiyatı değil kamu fiyatıyla varlığını sürdüren hizmet alanları sayesinde o ülkenin yurttaşı cebindeki para miktarından bağımsız olarak insanca yaşayacağı koşullara sahip olmaktaydı. Toplum olarak yaşamının gerektirdiği ortak ihtiyaçlar listesinde neler var? Barınma, beslenme-gıda, ulaşım, istihdam, eğitim, sağlık, altyapı vb... Dolayısıyla devletin dönüşümü, yaşamsal ihtiyaçların metalaşması, piyasa fiyatının nesneleri haline gelmesi olarak yaşandı. Böylece kamu hizmeti de, sosyal koruma ve yurttaşlığa dayalı refah uygulamalarından, sosyal yardım işlevine kaydı. Bu basit bir işlev kayması değildir; zira piyasa kurallarına göre sunulan hizmetlerde hedef kitle yurttaş değil, girişimci/müşteridir artık. Belli kriterlerle seçilen sosyal yardım alıcıları ise yurttaşlık statüsü fiilen sonlanmış yoksullar olacaktır. Bürokrasinin işleyişi, kamu hizmetinin sunulma usulleri, devletin mal ve hizmet temini gibi birçok şey değişmiştir. Uzun bir süreye yayılan bu politikaları alt tarihsel dönemler halinde incelemek gerekir. Özellikle 2008 finansal krizinden sonraki dönem daha karmaşık bir dönem olarak görülebilir.

Yavuz Üçkuyu: Neoliberalizmin, kamu hizmetlerini metalaştırması ve sermayenin değerlenme alanları olarak işlev kazandırmasını nasıl açıklayabiliriz? Nasıl bir gereksinimin ürünüdür? Ekonomik, siyasal, ideolojik etkileri, sonuçları nelerdir?

Sonay Bayramoğlu: Sermaye birikim rejimleri söz konusu edildiğinde her şeyden önce Neoliberalizmin şemsiye bir dönemleme adı olduğu unutulmamalıdır. 1974 krizini aşmak için Monetarist paradigma ile başlangıç yaptı; özelleştirme, işgücü piyasalarının esnekleştirilmesi gibi politika demetlerini içinde barındıran yapısal uyumla 1980'li yıllarda yoluna devam etti; 1990'lar ünlü Washington Uzlaşısı ile 2000'ler ise 2008 Krizine dek Post-Washington Uzlaşısı ile sürdü. Buradaki iktisat politikaları katlamalı bir gelişim gösterdiği için tamamını neoliberalizm şemsiyesi altında toplamak anlaşılır olmalı.

Soruya gelince, yanıtı aslında üçüncü sorunun yanıtında da vermiştim. İlave olarak şu da belirtilmelidir: Belli derecelerde meta-dışı karaktere sahip kamu hizmetlerini metalaştırmak demek, emeğin toplumsal yeniden üretiminde sorumluluk üstlenmeyen bir birikim rejiminin yürürlükte olması demektir. Bu ise işçi sınıfının iki asırlık kazanımlarının toptan tasfiyesi anlamına gelir. Merkez-çevre arasındaki iş bölümü değişti, yeni uluslararası iş bölümünde çevre ülkeler merkez ülke pazarları için üretim yapan fabrikalara dönüştü, küresel çapta meta zinciri bu yeni iş bölü-

mü ile kuruldu. Buradaki özet anlatımı biraz açalım. Bu dönemde ulusal ekonomik entegrasyon hedefi, yerini küresel ekonomik entegrasyona bıraktı.

Neoliberal politikaların ilk uygulamaları geniş çaplı özelleştirmeler ve kamu hizmet alanlarındaki dönüşümler oldu. Özelleştirmeler, geniş çaplı işten çıkarmalar, hizmetlerin piyasa fiyatı ile verilmesi, yaygın yolsuzluklarla birlikte gerçekleştirildi. Özellikle 1989'dan sonra geçiş ülkelerinde ve üçüncü dünya ülkelerinde yaşanan yolsuzluklar çarpıcıydı. Latin Amerika'da eğitim hizmetinin özelleştirilmesi deneyimi ise daha çarpıcı bir sonuç yaratmış, geniş bir kesimin eğitimden mahrum kalmasına yol açmıştı.

Özelleştirme biçimlerinin gözden geçirilmesi ile birlikte bu alanda öncü görevi üstlenen IMF, Dünya Bankası ve OECD, düzenleyici devlet politikasını benimsedi. Böylece özelleştirmeler gerçekleştirilmeden önce ilgili sektörün düzenlenmesi hedeflenmiş oldu.

Siyasal etkilerine baktığımızda, 1990'larda parlamentonun krizi ile karşı karşıya kalırız. Neoliberalizm, yönetim ile birlikte parlamentonun işçi, işveren ve bürokrasi temeline dayanan temsil mekanizmasının yerine sermaye sınıfı, sivil toplum ve bürokrasinin ortak karar almasından söz ederken bunların toplumla bağını kurmayan bir yaklaşımı getirmişlerdir. Bağımsız düzenleyici ve denetleyici kurumlar ekonomik karar alma yetkisini alırken, birçok ülkede ve ülkemizde parlamento bu alandaki yetkilerini teker teker devretmiştir.

2008 finansal krizi, yönetim ve düzenleyici devlet modelinin de bir bakıma sonunu getirdi. Dünya Bankası, OECD gibi uluslararası kuruluşlar, uygulanan politikaların ülkeler arasındaki eşitsizliği derinleştirdiğini itiraf etmek durumunda kaldılar. Genel anlamda neoliberalizm artık, toplumsal eşitsizliğin ve ülkeler arasındaki eşitsizliğin açık nedeni olarak görülmeye başlandı. Ülke düzeyinde ise işsizlik, toplumsal sınıflar arasındaki derin uçurumlara yol açmıştı.

Sözü edilen siyasal sonuçlar ülkeden ülkeye değişiklik gösterir. Latin Amerika'da 1980'lerin başından itibaren yürütülen neoliberal programlar, örneğin 2000'lerin başında Arjantin'de derin bir ekonomik krize yol açmıştır. Bolivya'da acımasızca uygulanan su özelleştirmeleri, La Paz başta olmak üzere birçok şehirde su ayaklanmalarına neden olmuştur. Neoliberalizmin en karanlık yüzü olan Latin Amerika uygulamaları, 2000'li yıllarda Bolivya, Venezuela, Ekvador gibi birçok Latin Amerika ülkesinde Siyasal iktidarın el değiştirmesine ve "pembe dalga" adı verilen yeni bir sosyalist iktidar pratiğinin doğmasına tanıklık edilmiştir.

Türkiye’de 2002 ekonomik krizi, neoliberalizmin farklı bir uygulamasını doğurmuş ve düzenleyici devlet modeli İslamcı popülist bir parti eliyle kurulmuştur. İtalya’da sağcı popülist parti yine bu süreçte iktidar olmuştur.

Neoliberalizmin genel olarak sonuçları arasında toplumsal eşitsizliğin derinleşmesi en belirgin sonuçtur. Kamu hizmeti artık bir toplumsal hak olmaktan çıkıp satın alınabilir bir hizmete dönüşmüştür. Eğitim, sağlık, enerji gibi hizmet alanları sermaye birikiminin en güçlü olduğu sektörlere dönüştü.

Özelleştirme ve piyasalaştırma, toplumda sosyal adalet taleplerinin yükselmesine ve yeni toplumsal hareketlerin doğmasına da yol açmıştır. Aslında T.H. Marshall’ın 1950’de Cambridge’de yurttaşlık üzerine yaptığı konuşmasındaki analiz sistematikliğini yeniden hatırlamak son 40 yılda yaşananların anlaşılması bakımından da öğretici olacaktır. Marshall yurttaşlık statüsünü 18. yüzyılda medeni haklarla başlatır, 19.yüzyılda buna siyasal haklar eklenmiştir, en üst aşamasına ise 20. yüzyılda sosyal haklarla ulaşmıştır. Şimdi neoliberal dönem bu analiz sistematikliğinin tersden kanıtlanması gibidir. Önce sosyal haklar tasfiye edildi, ardından ona olanak sağlayan siyasal haklar budandı ve şimdi hedef tahtasında medeni hukuk kazanımları yatırılmış vaziyette.

Yavuz Üçkuyu: Kamucu yaklaşımın, “Kamu hizmetinin doğrudan kamu örgütlenmesi yoluyla gerçekleştirilmesi” modelini “kamu yararı”, “yurttaş hakları” “gelir adaletsizliğinin azaltılması” yönlerinden nasıl değerlendirirsiniz?

Sonay Bayramoğlu: Kamucu yaklaşım, aynı zamanda bir kalkınma modelidir. Bu modelde gelir adaletsizliğinin azaltılması, yurttaşın doğumdan mezara kadar asgari bir refaha sahip olması ve bunun devlet tarafından sağlanması bir yurttaş hakkı olarak kabul edilir. Karlılık ilkesine göre işleyen piyasa kuralları yerine kamu yararı ilkesine göre işleyen kamu kurumlarının kamu personeli eliyle kamu hizmetlerini sunması hedeflenir. Eğitim, sağlık gibi kamu hizmetleri, yurttaş haklarıdır ve bu haklara erişiminde kamu yararı vardır. Dolayısıyla yurttaş, bu hizmetleri bir “hak” olarak devletten talep edebilmektedir. Bu işleyişin temeli, kamu yararı ilkesine dayanır. Bir başka ifadeyle, doğan her yurttaşın, toplumun bir parçası olarak, sağlığa, eğitime, enerjiye vb. hizmetlere eşit erişim hakkı vardır. Devletin bu hizmetleri bedelsiz olarak veya kamu fiyatıyla sunması, yurttaşın, gelirini başka alanlara aktarmasına yol açar ve gelir adaletsizliğinde önemli bir düzeltmeye fırsat sağlar.

Kamucu devlet, bir yandan tüyü bitmemiş yetimin hakkını korumayı hedeflerken, bir yandan da tüm yurttaşlarına kamu hizmetine eşit erişim sağlamaktadır.

Kamucu devlet anlayışı, tarihsel olarak bakıldığında, kapitalist sistemde yurttaşlarına en geniş hakları sağlayan devlet modelidir. Kapsamı ve gücü genişleyen kamucu devletin, toplumsal denetimi ve kamu personelinin demokratik katılımı en zayıf kaldığı alanlar olmuştur.

Yavuz Üçkuyu: 19. yüzyılın liberal devlet anlayışının “jandarma devlet”i (gece bekçisi devlet) ile neoliberalizmin “düzenleyici devlet”inin ortaklıkları, farklılıkları nelerdir? “Jandarma devlet” döneminin kamu hizmetlerine ilişkin tarihsel uygulamaları hakkında neler söylenebilir?

Sonay Bayramoğlu: Önce farklılıklarına değinelim. En temel fark, jandarma devlet, ulusal ekonomilerin iç pazarda entegrasyonunu hedefleyen bir devlet olmasıdır. Düzenleyici devlet ise, küresel ekonominin entegrasyonu ile ilgilenir. Bir başka ifadeyle düzenleyici devlet, ulusal sınırlar içerisinde hareket eden sektörleri, küresel piyasalara entegre etmeyi amaçlamıştır. Başlangıç olarak devletin amacı bakımından bir farklılık söz konusudur.

İkinci fark, tarihsel olarak jandarma devlet, seçme seçilme hakkının yeni yaygınlaştığı bir döneme aittir. Modern parti sisteminin doğuş dönemleridir. İşçi sınıfının oy hakkı ya yoktur ya da yeni yeni ortaya çıkmaya başlamıştır. Dolayısıyla, işçi sınıfının siyasal partilerde ve sendikalarındaki mücadelesinin başlamasına biraz daha zaman vardır. Düzenleyici devlet ise, genel oy hakkı dışında alternatif katılım mekanizmalarının tartışıldığı bir dönemde ortaya çıkmış ve örgütlü işçi sınıfının bölüşüm ilişkilerine müdahale kanallarını tıkayan ve adına reform denilen kimi düzenlemelerle gündeme gelmiştir.

Üçüncü fark, daha sonra kamu hizmetleri olarak tanımlanan birçok hizmet, 19. yüzyılda, parası olanın satın alabildiği hizmetlerdir, yani fiyatı karşılığında yurttaşta sunulmaktadır. Öncesinde de kamucu bir deneyim söz konusu değildir. Adalet, güvenlik ve savunma temel kamu hizmetleridir. Jandarma devlet döneminde, örneğin İngiltere’de belediye sosyalizmi modeli ile yönetilen belediyelerde, su, elektrik, gaz, ulaşım gibi hizmetler, kamu hizmeti olarak sunulmaya başlanmıştır. Bu model, önce Avrupa’ya sonra ABD’ye doğru yaygınlaşmıştır. Bu hizmetlerin kamu hizmetine dönüştürülmesinde, sendikaların, işçi mücadelesinin önemli bir rolü olmuştur. İki Dünya Savaşı arasında Fransa’da göz kamaştırıcı uygulamalar meydana gelmiştir.

İkinci Dünya Savaşı'ndan sonra bu model, Avrupa'da kamulaştırma ve millileştirme dalgaları ile kamucu bir devletin doğuşuna aracılık etmiştir. Düzenleyici devlet modeli ise, 1980'li yıllarda piyasaya atfedilen kendinde düzenleyici kapasitenin yanlış çıktığı, "piyasa aksaklıklarının" küresel ekonominin sinir merkezlerince de kabul edildiği bir evrede fatürayı neoliberal piyasaya değil halka ödettirecek yönetim modeli olarak gündeme gelmiştir.

Benzerliklere gelince, her iki modelde de devletin sunması gereken kamu hizmetleri dar tutulmuştur. Eğitim, sağlık, enerji gibi kamu hizmetlerinde piyasa önceliklidir. Her iki modelde de devletin aşırı müdahalesi bireysel özgürlükler için tehdit olarak kabul edilir.

Yavuz Üçkuyu: Kamu hizmetlerinin "genel idare esaslarına göre yürütülmesinden" ve "İşletmecilik esasına göre yürütülmesinden" ne anlamalıyız? Uygulamaları ve sonuçları hakkında neler söylenebilir?

Sonay Bayramoğlu: Kamu hizmetlerinin "genel idare esaslarına göre yürütülmesi", kamu hizmetinin idare hukuku kurallarına göre ve kamu gücüyle yürütülmesi anlamına gelir. Kamucu bir bakış açısına gönderme yapar. Idarenin tek taraflı işlemleri söz konusudur. Kamu yararı gözetilir, kar amacı güdülmez.

Uygulamada kamu hizmetine eşit erişim hedeflenir. Örneğin eğitim hizmetine eşit erişimle, fırsat eşitliği şekli bir hak olmaktan çıkar ve eşitlikçi etkileri olan bir hakka dönüşür. Ancak, işe giriş sisteminin de buna uygun olarak liyakat esasına göre düzenlenmesi gerekir. Bu modelin geliştirilmesinde, verimlilik, üst yönetimin denetimi ve kamu personelinin kararlara katılımı, önemli başlıklar olarak ön plana çıkmaktadır.

Kamu hizmetinin işletmecilik esasına göre yürütülmesi, öncelikle kar amacı güdülmesi anlamına gelir. Piyasa kurallarına göre mal ve hizmet üretilmesi anlamına gelir. "Firma gibi devlet" (state as a firm) yaklaşımının ifadesi olan bu işletmecilik kamu hizmeti bize şunu söylüyor: Demek ki hakim sınıflar yönetilenlerin rızasına dayalı, yani toplumsal meşruiyete dayalı bir idari aygıt artık ihtiyaç duymuyorlar. Öte yandan özel mülkiyet rejimine terk edilen hizmet alanlarının kaliteleri hızla düşerken maliyetlerinin de artmış olması yeniden kamulaştırmayı da gündeme getirmiştir. Bu eğilim özellikle 2010'dan sonra yükselerek yaygınlık kazanmıştır. Özellikle su, elektrik, çöp gibi yerel hizmetlerin yeniden kamulaştırılması Fransa başta olmak üzere birçok ülkede görülmektedir.

Yavuz Üçkuyu: Size göre Türkiye'de kamu hizmetlerindeki dönüşümün dünyadaki kamu hizmetlerindeki dönüşüm ile ortaklıkları ve özgünlükleri nelerdir?

Sonay Bayramoğlu: Türkiye'de kamu hizmetlerindeki dönüşüm dünya ile paralel ilerlemiştir. Ancak, ülkemizde 1990'lı yıllarda özelleştirme kararlarının mahkemeler tarafından durdurulması, sendikal hareketin mücadelesi gibi faktörlerle özelleştirme zamansal olarak biraz daha geç gerçekleşmiş, dünya ile belli bir dönem farkı ortaya çıkmıştır. Bu durumun, Latin Amerika veya geçiş ülkeleri ile karşılaştırıldığında, Türkiye'de daha dengeli bir özelleştirme deneyiminin yaşanmasına yol açtığı söylenebilir. Örnek vermek gerekirse, Şili'de bir gecede kamu üniversiteleri özelleştirilmiş, üçüncü öğrenim basamağındaki öğrencilerin %95'i bir gecede özel üniversite öğrencisi konumuna itilmişti. Latin Amerika genelinde izlenen hızlı özelleştirmeler, eğitim hakkından geniş nüfus kesimlerinin mahrum kalmasıyla sonuçlanmıştı. Latin Amerika halklarının yıkıcı özelleştirmelere yanıtı "pembe devrimler" olmuştur. Türkiye'de 2000'li yıllarda eğitim özel sektöre devlet desteği sunulmuş ve hızla bu okulların sayısı artmıştır.

Düzenleyici reform programı Türkiye'de başladığında, özelleştirmeler birçok sektörde henüz tamamlanmamıştı. Dolayısıyla sektör düzenlendikten sonra özelleştirmeler yapıldı. Oysa Latin Amerika'da ve geçiş ülkelerinde özelleştirmeler, 1990'lı yılların ortalarında, sektörün doğal tekel özelliği de dikkate alınmayarak gerçekleştirildi.

Yavuz Üçkuyu: Dünyada neoliberalizmin "sonu", "iflas"ı söylemlerinin/iddialarının "kamu hizmetlerinin genişletilmesine" yönelik beklentilere dönüşme iyimserliği hakkında ne düşünüyorsunuz?

Sonay Bayramoğlu: Neoliberalizm, 1980, 1990 ve 2000'li yıllara damgasını vurmuştur. Devletin örgütlenmesi, hizmet sunma biçimleri, devlet-toplum-birey ilişkisine kadar her şeyi dönüştürmüştür. Ancak 2008 krizi ile birlikte, neoliberalizmin bir düzeltilmiş biçimi olan düzenleyici devlet modeli de başarısız olmuştur. Bununla birlikte, bu süreçte, bir alternatif ekonomi politikası geliştirilememiştir. Latin Amerika'da "Başka bir dünya mümkün" sloganı, pembe dalga, ne yazık ki alternatif olmaya yetecek kapsamda değildir. Bunun nedenlerini burada tartışmak uzun sürer elbette, ama kısaca şu söylenebilir. Latin Amerika'da neoliberalizm öylesine vahşi bir biçimde uygulanmıştır ki pembe dalga, ancak o vahşetin izlerini ortadan kaldırmaya çalışmakla uğraşabilmiştir.

Konumuza dönecek olursak, 2008'den sonra hiçbir şey eskisi gibi olmamış ama yeni bir alternatif ekonomi politikası da doğamamıştır. Dolayısıyla, neo-liberalizme çok fazla sadık olmayan bir programla ülkeler yol almaya devam etmişlerdir. Fransa'da Almanya'da, İngiltere'de, Amerika'da birçok şehirde başta su ve elektrik hizmetleri olmak üzere birçok kamu hizmeti yeniden belediyeleştirilmiştir. Bu bir trend haline gelmiştir. Bizde toplumcu belediyeçilik olarak bilinen belediye sosyalizmi, yerel düzeyde gerçekleşen bir modeldir. Sürdürülmesi merkezi iktidarla olan ilişkilerine bağlıdır. Merkezi yönetim düzeyindeki kamu hizmetleri için durum daha karmaşıktır. Yeni bir program, hiç olmadığı kadar başarılı olabilir. Ancak bunun için siyasal partilerin alternatif programlar geliştirmeleri gerekmektedir. Dolayısıyla kamu hizmetlerinin genişlemesi kendiliğinden olmayacaktır elbette, ama böyle bir genişleme için çok uygun bir dönemden geçilmektedir.

Neoliberalizm belli bir iktisat politikasından fazla bir şeydir; kapitalist sermayenin öz bilinci, saf varlığıdır. O halde şunu soralım; sermaye birikiminin kendinde freni var mıdır? Yeter biriktirdiğimiz biraz da halkımızla bölüşelim diyen bir iç mekanizmaya, bir mantığa sahip midir? Kapitalizmin 4 asırlık tarihi bize bu frenin hep dışardan, sınıflar mücadelesinin bir etkisi olarak geldiğini söylemektedir.

Yavuz Üçkuyu: Kamu hizmetlerinin genişlemesi eğilimleri ile sınıfsal-siyasal mücadeleler arasındaki ilişki tarihsel olarak nasıl açıklanabilir?

Sonay Bayramoğlu: Kamu hizmetlerinin genişlemesi, başlangıcından itibaren sınıfsal ve siyasal mücadelelerle ilişkilidir. 19. yüzyılda ilk kamusal hizmetlerin yaygınlaşması, İkinci Dünya Savaşı sonrası refah devleti /sosyal devletin doğuşu işçi sınıfının örgütlenmesi ve sendikal mücadelelerle gerçekleşti. Örneğin 19. yüzyılın ortalarında İngiltere'de çalışma süresi "10 Saat Yasası" ile düzenlendiğinde Marx "bu yasa işçi sınıfı ekonomi politikasının burjuva ekonomi politikası karşısındaki zaferidir" demiştir. Alman Sosyal Demokrat Parti (SDP) Programında yer alan sosyal sigorta sistemini, onların elinden çalıp uygulayan Almanya'nın ilk şansölyesi Bismarck, Bonaparte'i yenilgiye uğratan Alman Ordu Komutanı olarak Paris Komününe kent surlarının dışında bizat tanıklık etmiştir.

Bu noktada Avrupa'yı baştan aşağıya sarsan 1848 İşçi Devrimlerinden de söz etmek gerekir; zira ilk kez mülk sahibi olmayan bir sınıf, biz de yönetici sınıf oluruz iddiasıyla tarih sahnesine çıkmıştır. Bolşevik devrimi bu tarihsel arka plan olmadan kavranamaz. Sovyetler Birliği'nin varlığı ve iki kutuplu dünya, kapitalizm altında refah modelinin kendi

sınırlarına kadar genişlemesine yol açmıştır. 1980'de kamu hizmetlerinin özelleştirmeler yoluyla daraltılması sermaye sınıfının talebi ile oldu. 1989'da Sovyet Bloğunun yıkılması ile birlikte ideolojik olarak da kapitalizm avantajlı bir konuma yükseldi. Artık küresel sistemin mimarı, sahibi belliydi. Bu dönem aynı zamanda sendikaların gücünü kaybettikleri bir dönemdi. Özelleştirmeler, işsizliklerle sonuçlanıyor. İşçi sınıfı, bitmek bilmeyen sınıfsal eşitsizliklerin sonuçları ile boğuşmak zorunda kalıyor.

Aslında zıt eğilimlerin birlikteliğini yaşıyoruz; bir yanda muazzam bir proleterleşme dalgası yaşanıyor dünya çapında, öte yandan istihdam biçimlerindeki aşırı farklılaşma işçilerin bir sınıf olarak davranmalarını zorlaştırıyor.

Yavuz Üçkuyu: Kamu hizmetleri alanının genişlemesinin olanakları hakkında neler söylersiniz?

Sonay Bayramoğlu: Genç işsizliği başta olmak üzere işsizliğin bu kadar yoğun olduğu bir dönemde, kamu hizmetlerinin genişlemesi, siyasal partilerin temel politikalarından biri olmalıdır. Kamu yeniden istihdam yaratan ve büyümeyi sağlayan bir aktör haline gelebilir. Ancak kamucu devlet anlayışına eklenmesi gereken yeni unsurları unutmamak gerekir.

Siyasal partilerin yanı sıra iki önemli husus daha var. İlki iklim değişikliği. COVID pandemisinde tüm dünyanın karşı karşıya kaldığı insani kriz durumu, iklim değişikliği nedeniyle kapımızda. Copernicus ekibi, Japonya ve İngiltere'nin yaptığı hesaplamalara göre 19. yüzyıl öncesine kıyasla küresel sıcaklık artışında 1,5 derece sınırının aşıldı. Bu sıcaklık artışının, özellikle yoksul, engelli, hasta, yaşlı, çocuk, kadın ve göçmenler açısından daha eşitsiz ve daha ağır sonuçları olacağı öngörülüyor. Böylesine kapsamlı bir felakete hazırlanmak için kamu hizmetlerinin yaygınlaşması ve merkezi devletin ve yerel yönetimlerin insani kriz koşullarına hazır olması gerekmektedir. Kamu hizmetlerinin yaygınlaştırılması, bir uygarlık meselesi haline dönüşmüştür. Buna hazırlıklı olmak, kamu hizmetlerini yaygınlaştırmayı gerektirir.

İkinci husus ise, 2010'larda başlayan yeniden belediyeleştirme dalgasının son örneğidir. New York Belediye Başkanı Zohran Mamdani göçmen bir ailenin Müslüman çocuğu olarak seçimleri kazandı. Mamdani, belediye sosyalizmi geleneğinin yeniden canlanışını temsil ediyor. Yerel kamusal hizmetlerin yaygınlaşmasını savunuyor. Mamdani gibi örnekler, kamu hizmetlerinin yerel düzeyde de yaygınlaşması için önemli bir trendi meydana getiriyor.